

کنوز الودیعہ من رموز الذریعہ

(ترجمہ کتاب الذریعہ راغب اصفہانی و علم اخلاق نظری و تہذیب نفس)

انشائی

ابن طافر شیرازی

(فراغتہم جری)

جلد اول

تصحیح و تعلیقات

غلامرضا شمس

- سرشناسه : راغب اصفهانی، حسین بن محمد، - ۵۰۲ ق.
- عنوان قراردادی : الذریعه الى سارم الشریعه عارسی
- عنوان و نام پدیدآور : کنوز الودیعه من رموز الذریعه (ترجمه کتاب الذریعه راغب اصفهانی در علم اخلاق نظری و تهذیب نفس) / انشای ابن ظافر شیرازی؛ مقدمه، تصحیح و تعلیقات غلامرضا شمسى
- مشخصات نشر : تهران: مؤسسه پژوهشی میراث مکتوب، ۱۳۹۸.
- مشخصات ظاهری : ج ۲.
- فروست : میراث مکتوب؛ ۳۳۲. علوم و معارف اسلامی؛ ۷۱.
- شابک : دوره: 978-600-203-184-6 ج ۱، 203-185-3 ج ۲، 978-600-203-186-0 ج ۳
- وضعیت فهرست نویسی: فیفا
- موضوع : اخلاق اسلامی
- موضوع : Islamic ethics
- شناسه افزوده : ابن ظافر شیرازی، قرن ۸ ق. مترجم
- شناسه افزوده : شمسى، غلامرضا، ۱۲۵۴ - ، مقدمه نویس، مصحح
- شناسه افزوده : مؤسسه پژوهشی میراث مکتوب
- رده بندی کنگره : BP ۲۴۷/۳
- رده بندی دیویی : ۲۹۷/۶۱
- شماره کتابشناسی ملی : ۵۹۵۵۸۴۴

کنوز الودیعة من رموز الذریعة

جلد اول

(ترجمة كتاب الذریعة راغب اصفهانی در علم اخلاق نظری و تهذیب نفس)

انشای: ابن ظافر شیرازی (قرن هشتم هجری)

مقدمه، تصحیح و تعلیقات: غلامرضا شمسی

ناشر: میراث مکتوب

مدیر تولید: محمد باهر

ترجمة گزیده مقدمه به انگلیسی: مصطفی امیری

مدیر فنی و امور چاپ: حسین شامولوفرد

صفحه‌آرا: رضا سلگی

چاپ اول: ۱۳۹۸

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

برای دور با بلد شومیز: ۱۸۱۰۰۰ تومان

بهای سوره با جلد سخت: ۲۲۱۰۰۰ تومان

شابک (دوره): ۶ - ۱۰ - ۲۰۳ - ۶۰۰ - ۹۷۸

شابک (ج ۱): ۳ - ۱۸۵ - ۲۰۳ - ۶۰۰ - ۹۷۸

چاپ (دیجیتال): میراث

شماره فروش:

همه حقوق متعلق به ناشر و محفلات است
نشر الکترونیکی اثر بدون کسب اجازه کتبی از ناشر ممنوع است

نشانی ناشر: تهران، ش. پ: ۱۳۱۵۶۹۳۵۱۹

تلفن: ۶۶۴۹۰۶۱۲، دورنگار: ۶۶۴۰۶۲۵۸

E-mail: tolid@MirasMaktoob.ir

<http://www.MirasMaktoob.ir>

فهرست مطالب

دیباچه	سیزده
مقدمه مصحح	پانزده
کنوز الودیعة من رموز الذریعة - مکارم الشریعة فی ترجمة الذریعة	هفده
ساختار کتاب کنوز الودیعة من رموز الذریعة	هجده
ترجمة پیویا در کنوز الودیعة من رموز الذریعة	هجده
۱. بینامتنیت	نوزده
الف - بینامتنیت صریح	نوزده
ب - بینامتنیت غیر صریح	بیست و سه
ج - بینامتنیت ضمنی	بیست و هفت
۲. فرامتنیت	بیست و هشت
۳. سرمتنیت	سی
الف - تعلیم اخلاق	سی
ب - قصه و حکایت	سی و سه
ج - مناظره و گفتگو	سی و پنج
۴. زیرمتنیت	سی و شش
تأثیر عوامل سیاسی - اجتماعی در تألیف کنوز الودیعة من رموز الذریعة	سی و هشت
۱. مفصل بندی گفتمان خلیفه - پادشاه	چهل

۲. فرایند طرد چهل و سه
۳. برجسته سازی چهل و چهار
۴. حاشیه رانی چهل و شش
۵. سروری (هژمونی) چهل و نه
- گزارش تصحیح کتاب کنوز الودیعة من رموز الذریعة پنجاه
- برخی از مختصات رسم الخط در نسخه اساس پنجاه و سه
- روش تصحیح کتاب کنوز الودیعة من رموز الذریعة پنجاه و چهار
- علامت اختصاری پنجاه و هفت
- زیرنه نسخه ها پنجاه و نه
- [دبیاجه مترجمه] ۱
- [دبیاجه مؤلف] ۲۷
- فصل اول - در [بیان] احوال انسان و فضیلت و اخلاق او ۳۹
- باب اول از فصل اول - در بیان اهل دنیا و آنچه نهال طینت آدمی زاد را در جویبار طبیعت برای آن ترشیح نموده اند ۴۱
- باب دوم از فصل اول - در بیان ماهیت انسان و کیفیت ترکیب او ۵۱
- باب سوم از فصل اول - در بیان قوای انسان و شرح آن ۵۷
- باب چهارم از فصل اول - در بیان تعاون نفس و روح و در بیان ادراک آن ۶۱
- باب پنجم از فصل اول - در بیان فضیلت انسان بر سایر حیوانات ۶۵
- باب ششم از فصل اول - در بیان اسباب فضل انسان ۱۴۷
- باب هفتم از فصل اول - در بیان آنکه انسان میان ملک و بهیمه و انسان است ۱۵۳
- باب هشتم از فصل اول - در [بیان] آنچه انسان را جهت آن ایجاد نمود ۱۵۵
- باب نهم از فصل اول - در بیان سیاستی که بدان مستحق خلافت حضرت الوهیت شوند ۱۵۹
- باب دهم از فصل اول - در [بیان] فرق میان مکارم شریعت و عبادت و عمارت ارض ۱۶۱
- باب یازدهم از فصل اول - در بیان آنکه طهارت نفس شرط صحت خلافت و کمال عبادت است ۱۶۵
- باب دوازدهم از فصل اول - در بیان آنچه در طهارت نفس التجا بدان کنند ۱۶۹

باب سیزدهم از فصل اول - در بیان منازعت هوی و عقل	۱۷۳
باب چهاردهم از فصل اول - در بیان فرق میان مقتضی عقل و هوی	۱۸۳
باب پانزدهم از فصل اول - در بیان خاطری که از جهت عقل و هوی عارض گردد	۱۸۹
باب شانزدهم از فصل اول - در بیان [حصول] خلق محمود به طهارت نفس	۱۹۱
باب هفدهم از فصل اول - در فرق میان طبیعت و سجیت و خلق و عادت	۱۹۵
باب هجدهم از فصل اول - در بیان امکان تغییر خلق و سهولت و صعوبت آن	۱۹۷
باب نوزدهم از فصل اول - در بیان صعوبت اصلاح قوای شهوی و شرح کیفیت منافع و مضار آن	۲۰۵
باب بیستم از فصل اول - در بیان ازدیاد فضایل و رذایل به حسب تعاطی در آن ابواب	۲۰۹
باب بیست و یکم از فصل اول - در بیان فرق میان تخلّق و تخلّق محمود و مذموم	۲۱۳
باب بیست و دوم از فصل اول - در بیان اختلاف بنی آدم در اخلاق	۲۱۷
باب بیست و سوم از فصل اول - در بیان وجوب اکتساب فضایل محمود	۲۱۹
باب بیست و چهارم از فصل اول - در بیان نعم الهی موهوب و مکتسب	۲۲۳
باب بیست و پنجم از فصل اول - در بیان احتیاج بعضی از فضایل به بعضی	۲۳۷
باب بیست و ششم از فصل اول - در بیان فضایل مطیفة به انسان	۲۳۹
باب بیست و هفتم از فصل اول - در بیان فضایل جسمانی	۲۴۵
باب بیست و هشتم از فصل اول - در بیان مولدات فضایل نفسانی، أعنی انواعی که در تحت اجناس فضایل مندرج است	۲۴۹
باب بیست و نهم از فصل اول - در بیان فضایل توفیقی	۲۵۵
باب سیام از فصل اول - در بیان تلازم فضایل نفسانی	۲۶۱
باب سی و یکم از فصل اول - در بیان بواعث بر فعل خیر و تحرّی فضایل	۲۶۳
باب سی و دوم از فصل اول - در بیان موانع تحرّی فضایل	۲۶۵
باب سی و سوم از فصل اول - در بیان ارتقا فراز درجات فضایل و انسداد به اقصی رذایل	۲۶۷
باب سی و چهارم از فصل اول - در بیان عادت الهی در تهذیب اخلاق جمعی که به سبب تردّد در رذایل، اخلاق ایشان فاسد شده باشد	۲۷۱
باب سی و پنجم از فصل اول - در بیان اصناف خلائق و طبقات برآیا	۲۸۱

فصل دوم - در [بیان] عقل و نطق و متعلقات و اضداد آن	۲۸۵
باب اول از فصل دوم - در بیان فضیلت عقل	۲۸۷
باب دوم از فصل دوم - در بیان انواع عقل	۲۹۱
باب سوم از فصل دوم - در بیان عقل مكتسب دنیوی و اخروی	۲۹۵
باب چهارم از فصل دوم - در بیان منازل عقل و اختلاف اسامی آن	۲۹۹
باب پنجم از فصل دوم - در بیان جلالت عقل و شرف علم	۳۰۳
باب ششم از فصل دوم - در بیان فرق علم و عقل، و علم و معرفت، و درایت و حکمت	۳۰۷
باب هفتم از فصل دوم - در بیان توابع عقل	۳۱۱
باب هشتم از فصل دوم - در بیان ثمره عقل از معرفت حق - تعالی - به حسب ضرورت و کسب غایت آنکه بنی آدم بدان متبلف و متوصل شوند	۳۴۳
باب نهم از فصل دوم - در [بیان] وجوب بعثت انبیا و قلت استغنا از ایشان	۳۵۵
باب دهم از فصل دوم - در [بیان] آنچه صحت نبوت بدان بشناسند	۳۶۱
باب یازدهم از فصل دوم - در بیان آنکه عقل و رسل هادی خلائق اند به حق	۳۶۵
باب دوازدهم از فصل دوم - در بیان تعدد ادراک علوم نبوی بر آن کس که به علوم عقلی تهذب نیافته باشد	۳۶۷
باب سیزدهم از فصل دوم - در بیان ایمان و اسلام و تقوا و بر	۳۶۹
باب چهاردهم از فصل دوم - در [بیان] ایمان و استلزامات آن باب	۳۷۳
باب پانزدهم از فصل دوم - در [بیان] معنی قول رسول (س) «الْإِيمَانُ بَضْعٌ وَ سَبْعُونَ بَابًا، أَعْلَاهَا شَهَادَةُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ أَدْنَاهَا إِمَاطَةُ الْأَذَى عَنِ الْعَارَةِ»	۳۷۷
باب شانزدهم از فصل دوم - در [بیان] انواع جهل	۳۸۱
باب هفدهم از فصل دوم - در بیان آنکه علوم در نفوس انسانی مرکوز است	۳۸۷
باب هجدهم از فصل دوم - در بیان حصر انواع معلومات	۳۹۱
باب نوزدهم از فصل دوم - در بیان آنچه فضیلت علوم صحیح بدان بشناسند	۳۹۳
باب بیستم از فصل دوم - در استحسان معرفت انواع علوم	۳۹۵
باب بیست و یکم از فصل دوم - در [بیان] معادلات بعضی مردم بعضی علوم را	۳۹۷
باب بیست و دوم از فصل دوم - در [بیان] تحریض بر تناول بلغه از هر علمی و اقتضای بر آن	۳۹۹

باب بیست و سوم از فصل دوم - در بیان احوال انسان در افادت و استفادت علوم ...	۴۰۳
باب بیست و چهارم از فصل دوم - در بیان آنچه بر متعلم تحری آن واجب است ...	۴۰۵
باب بیست و پنجم از فصل دوم - در بیان آنچه واجب است که معلم تحری نماید به نسبت با متعلمان از او ...	۴۱۱
باب بیست و ششم از فصل دوم - در [بیان] وجوب منع جهال از تعلم حقایق علوم و اقتصار به قدر افهام ایشان ...	۴۱۵
باب بیست و هفتم از فصل دوم - در [بیان] وجوب ضبط جمعی که متصدی تحصیل علمند و مضرت افعال در آن ...	۴۲۱
باب بیست و هشتم از فصل دوم - در ذکر کسی که صلاحیت و عظم عامه داشته باشد ...	۴۲۳
باب بیست و نهم از فصل دوم - در بیان حالتی که واجب است بر واعظ که بر آن حالت باشد ...	۴۲۷
باب سیام از فصل دوم - در بیان صعوبت معیار که بدان حقایق علوم معلوم شود ...	۴۳۱
باب سی و یکم از فصل دوم - در بیان کراهیت جدال عامی را و مذمت مجادله در جمیع احوال ...	۴۳۵
باب سی و دوم از فصل دوم - در بیان وجوب آنچه با مجادل مباحک معامله کنند ...	۴۳۹
باب سی و سوم از فصل دوم - در بیان رجوهی که موجب وقوع شبهات و خلاف است ...	۴۴۳
باب سی و چهارم از فصل دوم - در بیان خلاف میان شیخ و امام در مذاهب و ادیان ...	۴۴۷
باب سی و پنجم از فصل دوم - در بیان نطق و صمت ...	۴۴۹
باب سی و ششم از فصل دوم - در بیان صدق و مدح آن و کذب و رد آن ...	۴۵۹
باب [سی و هفتم] از فصل دوم - در بیان حسن و قبح صدق و کذب ...	۴۶۳
باب [سی و هشتم] از فصل دوم - در بیان انواع کذب و اسبابی که داعی بدان باشد ...	۴۶۷
باب [سی و نهم] از فصل دوم - در بیان ذکر حسن از مدح و ثناء ...	۴۶۹
باب [چهل] از فصل دوم - در بیان شکر ...	۴۷۳
باب چهل و یکم از فصل دوم - در بیان غیبت و نمیت ...	۴۷۷
باب [چهل و دوم] از فصل دوم - در بیان کلام مستقیح ...	۴۷۹
باب [چهل و سوم] از فصل دوم - در بیان مزاح و ضحک ...	۴۸۱
باب [چهل و چهارم] از فصل دوم - در بیان حلف ...	۴۸۳

۴۸۷	فصل سوم - در [بیان] آنچه متعلق به قوای شهوی باشد
۴۸۹	باب اول از فصل سوم - در بیان حیا
۴۹۳	باب دوم از فصل سوم - در بیان کبر همت
۴۹۷	باب سوم از فصل سوم - در بیان وفا و عذر
۵۰۵	باب چهارم از فصل سوم - در بیان مشاورت
۵۰۷	باب پنجم از فصل سوم - در بیان نصیحت
۵۱۱	باب ششم از فصل سوم - در بیان کتمان اسرار
۵۱۷	باب هفتم از فصل سوم - در بیان تواضع و کبر
۵۲۳	باب هشتم از فصل سوم - در بیان فخر
۵۲۵	باب نهم از فصل سوم - در [بیان] عجب
۵۲۹	باب دهم از فصل سوم - در بیان انواع لذات و تفصیل آن
۵۳۵	باب یازدهم از فصل سوم - در [بیان] حُسن و قبیح مطاعم
۵۴۱	باب دوازدهم از فصل سوم - در بیان حسن و قبیح مناکح
۵۴۷	باب سیزدهم از فصل سوم - در بیان بخت
۵۵۱	باب چهاردهم از فصل سوم - در بیان قناعت و زهد
۵۵۵	باب پانزدهم از فصل سوم - در بیان ورع

دیباچه

کنوز الودیعة من رموز الذریعة سیرات نابناکی از متون ادب پارسی است که به خامه دلربای ابن ظافر در قرن هشتم قمری به رشت تحریر در آمده است. این کتاب گران سنگ نمونه‌ای کم نظیر از متون ادب تعلیمی است که حلقه اتصال متون تعلیم اخلاق ایرانشهری، اسلامی، فلسفی و عرفانی به شمار می آید و با وجود ارزش های فراوان ادبی تاکنون تصحیح نشده است. مقدمه، تصحیح و تعیبه این کتاب موضوع رساله دکترای این بنده در دانشگاه کردستان بود که نزدیک به سه سال زمان رد و اکنون حاصل کار، پیش روی شما گرامیان قرار گرفته است. امیدوارم خوانندگان اصل و دانشمند به عین عنایت در خام دستی این دانشجوی تازه کار بنگرند و سخنان برادران یوسف، مدیق را هنگام مطالعه این کتاب در نظر داشته باشند که: ﴿وَجِئْنَا بِبِضَاعَةٍ مُّزْجَاةٍ فَأَوْفِ لَنَا الْكَيْلَ وَ تَصَدَّقْ عَلَيْنَا إِنَّ اللَّهَ يَجْزِي الْمُتَصَدِّقِينَ﴾ (۸۸ / یوسف).

کتاب حاضر در چهار بخش مقدمه مصحح، متن کنوز الودیعة، تعلیقات و نمایه ها تنظیم گردیده است. مقدمه مصحح حاوی معرفی کنوز الودیعة، تحلیل شیوه ترجمه پویا در کتاب کنوز الودیعة با رویکرد ترامتنت، تأثیر عوامل سیاسی - اجتماعی در تألیف کنوز الودیعة من رموز الذریعة و گزارش تصحیح کتاب است. در این مقدمه کوشش نموده ایم از شیوه های

معاصر نقد ادبی سود جوییم و از توصیف ویژگی‌های ادبی آشکار در رو ساخت متن پرهیز نماییم. در بخش دوم کتاب، به تصحیح متن با تکیه بر نسخه‌اساس پرداخته‌ایم؛ در بخش سوم کتاب، تعلیقاتی درج شده است که حاوی معنای واژگان دشوار، معنای ابیات عربی، نام بیشتر شاعران، منابع معتبر احادیث، منابع اصلی و احتمالی ابن ظافر در نقل اقوال، اشعار، داستانها و روایات تمثیلی، تاریخی و اجتماعی است و بخش چهارم نمایه‌هایی است که دسترسی به متن را تسهیل می‌نماید.

در این راه پر فراز و نشیب از راهنمایی‌های فراوان و فاضلانه دکتر تیمور مالمیر - استاد زبان و ادبیات فارسی دانشگاه کردستان - و نکته‌سنجی‌های دکتر پارسا یعقوبی جنبه‌سرای و دکتر سید اسعد شیخ احمدی - اعضای محترم هیأت علمی گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه کردستان - بهره برده‌ام که از مهربانی‌های آنان بسیار سپاسگزارم. دکتر علی محمد مؤمنی و دکتر علی رضا حاجیانزاد - اعضای محترم هیأت علمی گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه تهران - به نکات سودمندی اشاره فرمودند که از لطف آنان نیز قدردانی می‌نمایم.

یافتن نسخ خطی کتاب کنوز الودیعة از برخی‌های خانواده خودم و همسرم آسان گردید که شایسته است از لطف آنان نیز سپاسگزاری نمایم. پرنیان و صدرا، فرزندان دلبندم، متحمل دشواری‌هایی از تحصیل و تحقیق شده‌اند که از بردباری آنان نیز سپاسگزارم.

انتشار این کتاب با عنایت دکتر اکبر ایرانی و جناب آقای محمد باهر در مؤسسه پژوهشی میراث مکتوب صورت گرفت که شایسته است از لطف آنان نیز تشکر نمایم. همچنین از حسن نظر و دقت کارکنان کوشای مؤسسه میراث مکتوب، به‌ویژه سرکار خانم زهرا طاوسی منفرد و جناب آقای رضا سلگی در واحد تولید و صفحه‌آرایی نیز سپاسگزاری می‌نمایم.

امید است انتشار این کتاب ارجمند کوششی برای احیای فرهنگ پربار این مرز و بوم باشد. و آخر دعوانا أن الحمد لله رب العالمین.